

İŞKENCE, SAVUNMA HAKKININ GÜÇLENMESİYLE ÖNLENİR

Güney Dinç

Yabancı yapım TV. filmlerinde ilginç görüntüler izliyoruz. Kolluk kuvvetleri, suçüstü koşullarında yakaladığı sanığa, hemen yasal haklarını bildiriyor. Söyleyeceği her sözün, kendisine karşı kanıt olarak değerlendirileceği, konuşmak zorunda olmadığı, dilerse avukatım çağırabileceği, yasal bir yükümlülük olarak duyuruluyor..Akçalı olanakları yetersiz kalanların yardımına gideri devletçe karşılanan avukatlar gönderiliyor.

Karakoldaki sanık, öncelikle avukatı ile konuşup, kendisine yöneltilen suçlamayı ve bunun kanıtlarını öğrenmek olanağım buluyor. Sanık istemedikçe, sorguya çekilemiyor, anlatıma zorlanamıyor. Böylece devlet, kamu adına suçladığı kişiye karşı, savunma güvencesini üstlendiğini, daha işin başında duyuruyor.

Sık sık yinelenen ve ilgiyle izlediğimiz yargısal konulu TV. dizileri nedeniyle, hukukçu olmayanlarımız bile, bu filmlerin çekildiği ülkelerdeki hazırlık soruşturması, yargılama yöntemleri, savunma hakkının boyutları konularında, ayrıntılı bilgiler e-dinmek olanağımı buluyor. Görüntüdeki avukat, dilediği zaman sanıkla, tanıklarla görüşüyor, olay yerinde inceleme yapıyor, yeni kanıtlar buluyor, henüz dava açılmadan tüm dosyayı inceleyebiliyor. Kısacası, savunma hemen suçlama ile birlikte başlı-"yor, biri diğerine koşut olarak gelişiyor. Avukata, görevi gereği çaldığı her kapı açılıyor, saklısı - gizlisi olmayan bir hazırlık .soruşturması yürütülüyor. Bir - iki günde sonuçlanan yargılama aşamasında, sav ve savunma büyük görevler üstleniyor. Çapraz sorgulama yönteminin olanaklarından yararlanarak, olaydaki giz yumaklarını çözerken, uygarca ama ödünsüz bir tartışmayı sürdürüyorlar.

Bu oyunların sergilenmesi, bir yönü ile yararlı oluyor .Henüz hiç karakola düşmemiş olanlar, özellikle gençlerimiz ve çocuklarımız, görüntüdeki yargının, tüm yan kurumları ile birlikte özenli işleyişini beğeniyle izliyorlar. Günün birinde, gerçekle yüzyüze geldikleri zaman da, şaşırıp kalıyorlar.

Görüntü bitince, kişi ister istemez kendi gerçeğine dönüyor. Oyunu izleyen, sanık, tanık, kolluk görevlisi, savcı, yargıç, hukuk bilgini konumundaki bireyler neler düşünürler, büsbütün bilemiyoruz. Ancak bu tür oyunlar, savunmayı üstlenen kişiler olarak ne denli zor koşullarda çalıştığımızı bir kez daha vurguluyor. Üstelik işimizi daha bir güçleştiriyor.

Sorunları olan kişiler, bizden gö-

rüntüdeki avukatın etkinliğini bekliyorlar. Oysa ülkemiz avukatı, karakoldaki, savcılıktaki, sorgu yargıçlığındaki sorgulamaları sırasında, sanığın ve tanıkların yanında bulunamaz. Gözetim altına alındıktan sonra, tutuklanıp cezaevine gönderilinceye kadar, sanıkla konuşamaz, ona yardım sunamaz. Dava açılıncaya dek sanığın anlatımları ve bilirkişi raporları dışındaki kanıtları inceleyemez. Örneğin tanıkların kimler olduklarını, neler söylediklerini öğrenemez. Avukat bu bilgileri, istemediği için, ya da beceriksizliğinden değil, yasalar elvermediği için edinemez. Kuşkusuz, koşullar ne olursa olsun, insanlarımızın hukuksal konularında yardımcı olmak temel görevimiz, kamusal yükümlülüğümüz. Ne var ki, bizler devreye girinceye kadar, köprülerin altından çok sular geçmekte, bu aşamadan sonra, dondurulmuş kanıtlara yeni yorumlar katmak, oldukça güçleşmektedir.

TV. dizilerinin de ortaya koyduğu gibi, bizdeki soruşturma ve yargılama yöntemleri, çağın iyice gerisinde kalmıştır. Onarılamayacak kadar eskimiştir. Savunmanın etkinliği ve olanakları, en alt düzeyde tutulmuştur. Daha önemlisi, yıllar yılı süregelen uygulamanın ortaya koyduğu bunca yetersizliklere karşın, sanki başka seçenekler bulunana azmış gibi, yeni arayışlar içerisinde olunmamıştır. (*)

Yukarıdaki gözlemlerim, üç yıl önce İzmir Barosu Başkam olduğum sırada, Avukatlar Günü için yayınlanan yazıdan aldığım kesitlerdir. Yazarlığa özenen kişinin eski defterlerini karıştırmaması, iyilik belirtisi sayılmıyor. Üzerinde çok söz edilen savunma hakkı, insan onuruyla eşdeğer bir kavramdır. Eğer beklentilerimiz gerçekleşmiş, sorunlarımız çözülmüş olsaydı, bir kez daha aynı 'otlulara dönmemize gerek kalmazdı. Oysa, eleştirdiğimiz ne varsa hepsi, daha da ağırlaşarak güncel önemini sürdürüyor.

Aradan geçen üç yıl içinde, bazı

değişimler oldu. Kendi toplumumuzdan soyutlanıp, bir başka gezegende dolaşır gibi izlediğimiz yargısal konulu filmler, TV.'de, eskisi kadar sık gösterilmiyor. Belki de, tedirginliğimizi gidermek için, büyüyen çelişkileri gözardı etmenin yolunu böyle buldular. Arada bir yayınlananlarda, bile bile çeviri yanlışları yapıyor. Eskiden, uzun süre kolladığı kuşkulu eve gelen polis, "yargıcın verdiği karara dayanarak" arama yapacağını söylerdi. Son bir kaç oyunda, "polis kararı ile" arama yapılacağı bildirildi. Artık çeviri ile yerinilmiyor, uyarlama yapıyor,

Şimdi, daha güncel oyunlar sergileniyor. Casus, gizli ajan dizileri, yıldı ve gerilim filmleriyle atbaşı gidiyor. İnsanlar, köpek balığının dişleri arasında ya da yıkılan duvarların altında ezilir¹ gibi, işkence odalarında sorgulanıp, sokak ortasında kurşunlanıyor. TV, aracılığıyla, büyüyen toplumlarda, bireyin önemsizliğini vurgulayan yeni bir üstyapı oluşturuluyor. Bu koşullarda, Mm anımsar savunma hakkını...

İşkenceyi niteleyen sözcükler bulmakta güçlük çekiyorum. "Toplumların genel yararı için, suç işlediklerinden kuşku duyulan kişiler, gözaltına alınabilmektedir.. Onlar, v devletin koruma ve güvencesi altındadır. Kimin ne zaman ve hangi koşullarda sanık konumuna düşeceği önceden bilinemez. Özel yaşamından koparılp, özgürlüğünden yoksun bira-, kılanlara, insan onuru ile bağdaşmayan işlemler uygulanması, tüm yergilerin tanımlamakta yetersiz kaldığı davranışlardır.

Herkes gibi, kamu görevlileri de suç işleyebilir. Bunlar, genel kurallar içinde değerlendirilen bireysel olaylardır. Asıl ürküntü veren gelişme, işkencenin olağan sorgulama ve cezalandırma yöntemleri araştırma girmesidir. Hukukun yetersiz kaldığı yıldı ortamlarında, insan varlığının saygınlığından söz edilemez. İşkence, yalnız can yaktığı, can aldığı için değil, toplumsal güveni yok ettiği için, in-

sanlık suçudur.

İşkenceyi kanıtlamak kolay değildir. Dünyanın her yerinde, deneyimli işkenceciler, iz bırakmamanın yolunu iyi bilirler. "Teknolojiden yararlanarak geliştirdikleri araç ve gereçleri, Kafka'nın ünlü öyküsünü anımsatan işlerliğe ulaşmıştır. Uzun gözaltı süresince, doğa, görünen yaraları kapatırken, yargıç önüne çıkarılan sanığın, yüzünü görmediği, adını bilmediği kişilere yönelttiği yakınmalar sonuç vermeyecektir. Bu koşullarda işkence önlenemez. En doğal hakları çiğnenen kişi, saldırganın kimliğini saptayamaz, tanık bulamaz. Rapor alması ise, çoğu kez olanaksızdır.

İşkence savlan nedeniyle yargılanan kolluk görevlilerinin sayısı bir hayli yükselmiştir. Bu işleyiş içinde dava açılmasını gerektirecek düzeyde kanıt bulunabilmesi bile, sorunun boyutlarını sergilemeye yeterlidir. Üstelik bu umarsız gidişin düzeldiği yolunda inandırıcı belirtiler görülemezken, bir kaç yüz kişinin yargılanması neye yarar?

İşkenceyi azaltmanın yolu, kolluk aşamasındaki soruşturma yöntemlerinin değiştirilmesinden geçer. Gözaltına alınan kişi, günümüzde, noteri çağırıp, bir avukata vekâletname vermek olanağından, bile yoksundur. Kimse ile görüşürülmemektedir. Yakınları nerede olduğunu öğrenemezler. Üstelik bu uygulamanın, yasal dayanağı da yoktur. Ceza Yargılama Yöntemleri Yasası'ndaki, hazırlık soruşturmasının gizli yürütüleceğine ilişkin kural, karakoldaki kişinin, yaşadığı dünya ile tüm bağlarının koparılacağı anlamına gelmemektedir. Gözaltına alınanlara, haklarında tutuklama karar verilmediği ve dava açılmadığı için, "sanık" bile denilemez. Onların, en¹ azından, daha ciddi kuşkular altındaki tutuklu sanığın haklarından yararlandırılmaları yasal

bir zorunluluktur.

Türkiye'deki hazırlık soruşturmasının, yeryüzünde bir başka örneği kalmamıştır. Kökleşen uygulamanın yasaya aykırı olmasına karşın, açık ve kesin kurallar içeren yeni bir yasa değişikimi yapılmadan, bu alışkanlıklar düzeltilemez. Kamu adına, kolluk görevlisinin eli, yurttaşın o muzuna değdiği andan başlayarak, tüm savunma yöntemleri işletilmelidir. Kişi, sorgusundan önce yakınları ve avukatı ile görüşebilmelidir. Avukat edinme olanağından yoksun bulunuyorsa, bu gereksinimi karşılamak, onu, özgürlüğünden yoksun kılan kamunun görevi olmalıdır. Avukat, bütün sorgulama aşamalarında sanığın yanında bulunabilmelidir. Bu koşullarda alınmayan anlatımlar ve hukuka aykırı yollardan edinilen kanıtlar, mahkemelerce geçersiz sayılmalıdır. Bu önlemler alınırsa, suç kabul ettirmek için, gözaltındaki sanığa yönelen baskılar, özendirici olmaktan çıkacaktır.

Kişi hali ve özgürlüklerinin önem kazandığı, özel yaşamın ulusal ve uluslararası belgelerle, birincil düzeyde korunduğu günümüz koşullarında, aynalı odalarda videolu sorgulamadan söz edilmesi şaşırtıcıdır. Amaç, işkenceyi kaldırmak mı, yoksa işkence savlarına karşı kanıt oluşturmak mı? Yapılabilecek olanlar yapılmazken, insanlara mutluluk getirmesi beklenen teknolojik gelişmelerin, baskı aracı biçimine dönüştürülmesi kaygı vericidir. Bu tasarımlar, Amerikan Polisi'nin çalışma yöntemlerinden esinlenmektedir. Aynı ilgi, kollukta saptanan anlatımların hukuksal sonuçlarına da gösterilmelidir. A.B.D. Yüksek Mahkemesi, 1964 yılında Escobedo V. Iliionis davasında şu ilkeyi benimsemiştir: "Ceza yargısının en güvenceli dönemi olan son soruşturmada savunmaya yer verilirken, hazırlık aşamasındaki sorgulamaya alınmayarak, duruşmada

avukata söylenecek bir şey bırakmamak, hukuka ve mantığa aykırı düşmektedir."

Aynı mahkeme,1968 yılında sonuçlandırdığı Miranda V. Arizona davasında,"sanığın susma hakkını korumak için kolluğun sorgulaması sırasında bir savunman bulundurmak hakkını benimsemek zorunda kaldık" demiştir. Amerikan yapımı filmlerde izlediğimiz savunma ve sorgulama güvenceleri.bu kararın ürünüdür.

Yüksek Mahkeme, işkence ile alınan anlatımları, gerçeğe uygun olsa bile, kanıt düzeyinde görmemektedir. Daha 1936 yılında, Brown V.Missisi-pi davasında, "... çivili bir kemerle devamlı dövülen sanığın" bu koşullarda saptanan anlatımları olaylarla doğrulandığı halde, salt işkenceyi özendirmemek için geçersiz sayılmıştır. (**) Amerikan polisi bu kurallar içinde çalışmak zorundadır.

Türkiye, ceza yargısında kişisel güvenceleri pekiştirmekte gecikmiş bir ülkedir. Yaygınlaşan işkence savları, çözüm getirilmediği için kanık -sanmaya başlamıştır. Çok sık yinelenen yakınmalar, duyarsızlıkla karşılanmaktadır. Sanık, dışlanmanın eşliğindeki kişidir. Kuramsal olarak herkes için geçerli olan savunma hakkı, özellikle bu gereksinimi duyanlar yönünden, yaşamsal önem taşımaktadır. Bütün her şey kendi çevresinde dönerken, suçlanan kişiyi "öznedeki yabancı" durumuna düşürmenin anlamı yoktur. Adalet dağıtımının inandırıcı ve güvenilir olabilmesi için, suçlamanın başlamasıyla birlikte, sanık, tüm savunma olanaklarından eksiksiz yararlandırılmalıdır. Verilecek karar, sonuçta onun yaşamını etkileyecektir. Toplum, yargılanıp yaptırım uyguladığı kişiye, adaletli ve güvenilir olduğunu öncelikle kanıtlamak zorundadır.

Avuç dolusu para akıtarak, ışıklı oyuncaklardan kumar makinelerine kadar, bir yığın gereksiz ayrıntıya kapılarımızı açmaktayız. Yaklaşık ikiyüz yıldır, uygarlığı böyle bellemişiz. Oysa dış dünyadan, döviz ödmeden, komisyon dağıtmadan alacaklarımız da var. Uygarlığın temeli insana saygıdır. Topluların hukuk yoluyla korunmasını amaçlayan çağdaş gelişmelerin dışında kalarak bir yerlere varamayız .

(*) Güney Dinç, Suçlamayla Birlikte, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Nisan 1983

(**) Dr. Öztekin Tosun, Ceza ve Medeni Muhakeme Hukuka Açısından Hukuka Aykırı Yollarla Elde Edilmiş Delillerin İspat Kuvveti, İstanbul 1976.